

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

दे॒वा॒सु॒राः सं॒य॑त्ता आ॒सन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑।
अ॒ग्नी॒षोम॑योस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नूः सन्त्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो
भवि॑ष्यति। यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति। तेना॒ग्नी॒षोमा॒वपा॑क्रामताम्।
ते दे॒वा वि॑जित्य। अ॒ग्नी॒षोमा॒वन्वै॑च्छन्। तै॑ऽग्निमन्व॑-
विन्दन्तृ॒षूत्स॑न्नम्। तस्य॑ विभ॑क्तीभिस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नू-
रवा॑रुन्धत॥१॥

ते सोम॑मन्व॑विन्दन्। तम॑घ्नन्। तस्य॑ यथाऽभि॒ज्ञाय॑
त॒नूर्व्य॑गृह्णत। ते ग्र॒हा॑ अभवन्। तद्ग्र॒हाणां॑ ग्र॒हत्व॑म्। यस्यै॒वं
वि॒दुषो॑ ग्र॒हा॑ गृह्यन्ते॑। तस्य॑ त्वे॒व गृ॑ही॒ताः। नाना॑ऽऽग्ने॒यं
पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। यदना॑ग्ने॒यं पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। व्यृ॒द्धमे॒व
तत्॥२॥

अना॑ग्ने॒यं वा ए॒तत्क्रि॑यते। यत्स॒मिध॑स्त॒नून॑पा॒तमि॒डो
ब॒र्हिर्य॑जति। उ॒भावा॑ग्ने॒यावा॒ज्यभा॑गौ स्याताम्। अना॑ज्यभा॒गौ

भवत् इत्याहुः। यदुभावाग्नेयावन्वश्चाविति। अग्नये
 पवमानायोत्तरः स्यात्। यत्पवमानाय। तेनाज्यभागः।
 तेन सौम्यः। बुधन्वत्याग्नेयस्याज्यभागस्य पुरोऽनुवाक्या
 भवति॥३॥

यथा सुप्तं बोधयति। तादृगेव तत्। अग्निन्यक्ताः
 पत्नीसंयाजानामृचः स्युः। तेनाग्नेयः सर्वं भवति।
 एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह
 इति। नेति ब्रूयात्। प्रजननं वा अग्निः। प्रजननमेवोपैतीति।
 कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुः॥४॥

न सम्भृत्याः सम्भाराः। न यजुः कार्यमिति। अथो खलु।
 सम्भृत्या एव सम्भाराः। कार्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृद्धौ।
 तेनोपांशु प्रचरति। एष्य इव वा एषः। यत्पुनराधेयः।
 यथोपांशु नष्टमिच्छति॥५॥

तादृगेव तत्। उच्चैः स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं
 वित्त्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तेजस्विनीं
 देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। तत्तथा नोपैति।
 प्रयाजानूयाजेष्वेव विभंक्तीः कुर्यात्। यथापूर्वमाज्यभागौ

स्याताम्। एवं पत्नीसंयुजाः॥६॥

तद्वैश्वानरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वा एतत्।
अनाग्नेयं वा एतत्क्रियत इति। नेति ब्रूयात्। अग्निं प्रथमं
विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नीसंयुजानाम्। तेनाग्नेयम्।
तेन समृद्धं क्रियत इति॥७॥

अरुन्धतैव तद्ववति सम्भृतसम्भार इत्याहुरिच्छति पत्नीसंयुजा नव च॥—————[१]

देवा वै यथादर्शं यज्ञानाहरन्त। योऽग्निष्टोमम्। य
उक्थ्यम्। योऽतिरात्रम्। ते सहैव सर्वे वाजपेयमपश्यन्। ते।
अन्योऽन्यस्मै नातिष्ठन्त। अहमनेन यजा इति। तेऽब्रुवन्।
आजिमस्य धावामेति॥८॥

तस्मिन्नाजिमधावन्। तं बृहस्पतिरुदजयत्। तेनायजत।
स स्वाराज्यमगच्छत्। तमिन्द्रोऽब्रवीत्। मामनेन
याजयेति। तेनेन्द्रमयाजयत्। सोऽग्रं देवतानां पर्यैत्।
अगच्छत्स्वाराज्यम्। अतिष्ठन्तास्मै ज्यैष्ठ्याय॥९॥

य एवं विद्वान् वाजपेयेन यजते। गच्छति स्वाराज्यम्।
अग्रं समानानां पर्यैति। तिष्ठन्तेऽस्मै ज्यैष्ठ्याय। स वा एष
ब्राह्मणस्य चैव राजन्यस्य च यज्ञः। तं वा एतं वाजपेय

इत्याहुः। वाजाप्यो वा एषः। वाजं ह्येतेन देवा ऐप्सन्।
सोमो वै वाजपेयः। यो वै सोमं वाजपेयं वेद॥१०॥

वाज्येवैनं पीत्वा भवति। आऽस्य वाजी जायते। अन्नं वै
वाजपेयः। य एवं वेद। अत्यन्नम्। आऽस्यान्नादो जायते।
ब्रह्म वै वाजपेयः। य एवं वेद। अत्ति ब्रह्मणाऽन्नम्। आऽस्य
ब्रह्मा जायते॥११॥

वाग्वै वाजस्य प्रसवः। य एवं वेद। करोति वाचा वीर्यम्।
ऐनं वाचा गच्छति। अपिर्वतीं वाचं वदति। प्रजापतिर्देवेभ्यो
यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्वाजपेयमधत्त। तं देवा अब्रुवन्।
एष वाव यज्ञः। यद्वाजपेयः॥१२॥

अप्येव नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एता उज्जितीः प्रायच्छत्। ता
वा एता उज्जितयो व्याख्यायन्ते। यज्ञस्य सर्वत्वाय।
देवतानामनिर्भागाय। देवा वै ब्रह्मणश्चान्नस्य च
शमलमपाघ्नन्। यद्ब्रह्मणः शमलमासीत्। सा गाथा
नाराशंस्यभवत्। यदन्नस्य। सा सुरा॥१३॥

तस्माद्वायंतश्च मत्तस्य च न प्रतिगृह्यम्। यत्प्रतिगृहीयात्।
शमलं प्रतिगृहीयात्। सर्वा वा एतस्य वाचोऽवरुद्धाः।

यो वाजपेययाजी। या पृथिव्यां याऽग्नौ या रथन्तरे।
 याऽन्तरिक्षे या वायौ या वामदेव्ये। या दिवि
 याऽऽदित्ये या बृहति। याऽप्सु यौषधीषु या वनस्पतिषु।
 तस्माद्वाजपेययाज्यात्विजीनः। सर्वा ह्यस्य वाचो-
 ऽवरुद्धाः॥१४॥

धावामेति ज्यैष्ठ्याय वेदं ब्रह्मा जायते वाजपेयः सुराऽऽत्विजीन एकं च॥—————[२]

देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावारुन्धत। तदतिग्राह्यैरतिगृह्या-
 वारुन्धत। तदतिग्राह्याणामतिग्राह्यत्वम्। यदतिग्राह्या गृह्यन्ते।
 यदेवान्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावरुन्धे। तदेव तैरतिगृह्यावरुन्धे। पञ्च
 गृह्यन्ते। पाङ्क्तो यज्ञः। यावानेव यज्ञः। तमात्वाऽवरुन्धे॥१५॥

सर्व एन्द्रा भवन्ति। एकधैव यजमान इन्द्रियं दधति।
 सप्तदश प्राजापत्या ग्रहा गृह्यन्ते। सप्तदशः प्रजापतिः।
 प्रजापतेराप्त्यै। एकयर्चा गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यं
 दधाति। सोमग्रहाः३श्च सुराग्रहाः३श्च गृह्णाति। एतद्वै देवानां
 परममन्नम्। यत्सोमः॥१६॥

एतन्मनुष्याणाम्। यत्सुरा। पुरमेणैवास्मा अन्नाद्येनावर-
 मन्नाद्यमवरुन्धे। सोमग्रहान्गृह्णाति। ब्रह्मणो वा एतत्तेजः।

यत्सोमः। ब्रह्मण एव तेजसा तेजो यजमाने दधाति।
 सुराग्रहान्गृह्णाति। अन्नस्य वा एतच्छमलम्। यत्सुरा॥१७॥
 अन्नस्यैव शमलेन शमलं यजमानादपहन्ति। सोमग्रहाःश्च
 सुराग्रहाःश्च गृह्णाति। पुमान् वै सोमः। स्त्री सुरा।
 तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय।
 आत्मानमेव सोमग्रहैः स्पृणोति। जायाः सुराग्रहैः।
 तस्माद्वाजपेययाज्यमुष्मिल्लोके स्त्रियः सम्भवति।
 वाजपेयाभिजितः ह्यस्य॥१८॥

पूर्वे सोमग्रहा गृह्यन्ते। अपरे सुराग्रहाः। पुरोऽक्षः
 सोमग्रहान्त्सादयति। पश्चादक्षः सुराग्रहान्। पापवस्यस्य
 विधृत्यै। एष वै यजमानः। यत्सोमः। अन्नः सुरा।
 सोमग्रहाःश्च सुराग्रहाःश्च व्यतिषजति। अन्नाद्यैर्नैवेनं
 व्यतिषजति॥१९॥

सम्पृचः स्थ सं मा भद्रेण पृङ्केत्याह। अन्नं वै भद्रम्।
 अन्नाद्यैर्नैवेनः सः संजति। अन्नस्य वा एतच्छमलम्।
 यत्सुरा। पाप्मेव खलु वै शमलम्। पाप्मना वा
 एनमेतच्छमलेन व्यतिषजति। यत्सोमग्रहाःश्च सुराग्रहाःश्च

व्यतिषजति। विपृचः स्थ वि मा पाप्मना पृङ्केत्याह।
पाप्मनैवैनं शर्मलेन व्यावर्तयति॥२०॥

तस्माद्वाजपेययाजी पूतो मेध्यो दक्षिण्यः। प्राडुद्ववति
सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्गस्सुराग्रहैः।
इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोमग्रहैः। यावदेव
सत्यम्। तेन सूयते। वाजसृच्चः सुराग्रहान् हरन्ति।
अनृतेनैव विशं संसृजति। हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं
ददाति। मध्व्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उप हरति।
एकधैव यजमान् आयुस्तेजो दधाति॥२१॥

आत्वाऽवरुन्धे सोमः शर्मलं यत्सुरा ह्यस्येन व्यतिषजति व्यावर्तयति सृजति चत्वारि च॥[३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षोडशी
नातिरात्रः। अथ कस्माद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्त
इति। पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमालभते। अग्निष्टोममेव
तेनावरुन्धे। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यम्। ऐन्द्रेण षोडशिनः स्तोत्रम्।
सारस्वत्याऽतिरात्रम्॥२२॥

मारुत्या बृहतः स्तोत्रम्। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः।
तान्पशुभिरेवारुन्धे। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन।

प्राणा॒पा॒नावु॒क्ष्ये॑न। वी॒र्यं॑ षोड॒शिनः॑ स्तो॒त्रेण॑।
वाचं॑मतिरा॒त्रेण॑। प्र॒जां बृ॒हतः॑ स्तो॒त्रेण॑। इ॒ममे॒व
लो॒कम॒भिज॑यत्यग्नि॒ष्टोमे॑न। अ॒न्तरि॑क्षमु॒क्ष्ये॑न॥ २३॥

सु॒वर्गं लो॒कं षो॑ड॒शिनः॑ स्तो॒त्रेण॑। दे॒व्याना॑ने॒व प॒थ
आ॒रो॒ह॒त्यति॑रा॒त्रेण॑। ना॒कं रो॒हति॑ बृ॒हतः॑ स्तो॒त्रेण॑। तेजं
ए॒वात्म॑न्ध॒त्त आ॒ग्नेये॑न॒ प॒शुना॑। ओ॒जो ब॒लंमै॒न्द्रा॒ग्नेन॑।
इ॒न्द्रि॒यमै॒न्द्रेण॑। वाचं॑ सा॒रस्व॒त्या। उ॒भावे॒व दे॒वलो॒कं
च॑ म॒नुष्य॑लो॒कं चा॒भिज॑यति मा॒रुत्या॑ व॒शया॑। स॒प्तद॑श
प्रा॒जाप॒त्यान्प॒शूना॑ल॒भते॑। स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः॥ २४॥

प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। श्या॒मा ए॒करू॒पा भ॑वन्ति। ए॒वमि॑व॒ हि
प्र॒जाप॑तिः॒ समृ॑द्ध्यै। ता॒न्प॒र्यग्नि॑कृ॒तानु॑त्सृ॒जति॑। म॒रुतो॑
य॒ज्ञम॑जिघा॒सन्प्र॒जाप॑तेः। तेभ्य॑ ए॒तां मा॑रु॒तीं व॒शामा॑ल॒भत॑।
तयै॒वैना॑न॒शम॑यत्। मा॒रुत्या॑ प्र॒चर्य॑। ए॒तान्त॑संज॒पयेत्॑। म॒रुतं॑
ए॒व श॑मयित्वा॥ २५॥

ए॒तैः प्र॑च॒रति॑। य॒ज्ञस्या॑घा॒ताय॑। ए॒क॒धा व॒पा जु॑होति।
ए॒क॒दे॒वत्या॑ हि। ए॒ते। अथो॑ ए॒क॒धैव॑ यज॒माने॑ वी॒र्यं॑ दधाति।
नै॒वा॒रेण॑ स॒प्तद॑शशरावेणै॒तर॑हि प्र॒च॒रति॑। ए॒तत्पु॑रोडा॒शा

ह्येते। अथो पशूनामेव छिद्रमपि दधाति। सारस्वत्योत्तमया
 प्रचरति। वाग्वै सरस्वती। तस्मात्प्राणानां वागुत्तमा। अथो
 प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। प्रजापतिरहि वाक्।
 अपन्नदती भवति। तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्ति॥२६॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुक्थ्येन प्रजापतिः शमयित्वोत्तमया प्रचरति पद च॥—————[४]

सावित्रं जुहोति कर्मणः कर्मणः पुरस्तात्। कस्तद्वेदेत्याहुः।
 यद्वाजपेयस्य पूर्वं यदपरमिति। सवितृप्रसूत एव यथापूर्वं
 कर्माणि करोति। सवनेसवने जुहोति। आक्रमणमेव
 तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
 वाचस्पतिर्वाचमुद्य स्वदाति न इत्याह। वाग्वै देवानां
 पुराऽन्नमासीत्। वाचमेवास्मा अन्नं स्वदयति॥२७॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
 वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमित्याह। यच्चैवेयम्।
 यच्चास्यामधि। तदेवावरुन्धे। अथो तस्मिन्नेवोभयेऽभि-
 षिच्यते। अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमित्यश्वान्पल्लयति।
 अप्सु वा अश्वस्य तृतीयं प्रविष्टम्। तदनुवेनन्ववप्लवते।
 यदप्सु पल्लयति॥२८॥

यदेवास्याप्सु प्रविष्टम्। तदेवावरुन्धे। बहु वा अश्वोऽमेध्यमुप-
गच्छति। यदप्सु पल्पूलयति। मेध्यानेवैनान्करोति। वायुर्वा
त्वा मनुर्वा त्वेत्याह। एता वा एतं देवता अग्रे अश्वमयुञ्जन्।
ताभिरेवैनान् युनक्ति। सवस्योज्जित्यै। यजुषा युनक्ति
व्यावृत्त्यै॥ २९॥

अपात्रपादाशुहेमन्निति सम्मार्ष्टि। मेध्यानेवैनान्करोति।
अथो स्तौत्येवैनानाजिः सरिष्यतः। विष्णुक्रमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति। वैश्वदेवो वै रथः। अङ्गौ
न्यङ्गावभितो रथं यावित्याह। या एव देवता रथे प्रविष्टाः।
ताभ्य एव नमस्करोति। आत्मनोऽनार्त्यै। अशमरथं
भावुकोऽस्य रथो भवति। य एवं वेद॥ ३०॥

स्वदयति पल्पूलयति व्यावृत्त्या अनार्त्यै द्वे च॥ [५]

देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं
जेषमित्याह। सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वाजमुञ्जयति।
देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वर्षिष्ठं
नाकः रुहेयमित्याह। सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वर्षिष्ठं
नाकः रोहति। चात्वाले रथचक्रं निर्मितः रोहति। अतो वा
अङ्गिरस उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः

सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति। आवे॑ष्टयति। वज्रो॒ वै रथः॑। वज्रेणै॒व
दिशो॑ऽभिज॑यति॥ ३१॥

वा॒जिना॒ऽसामं॑ गायते। अन्नं॒ वै वाजः॑। अन्नमे॒वावरु॑न्धे।
वा॒चो वर्ष्म॑ दे॒वेभ्यो॑ऽपा॑क्रामत्। तद्वन॒स्पती॒न्प्रावि॑शत्। सैषा
वा॒ग्वन॒स्पति॑षु वदति। या दु॒न्दुभौ। तस्मा॑द्दु॒न्दुभिः॑ सर्वा॒ वाचो॑-
ऽति॑वदति। दु॒न्दुभीन्त्स॒माघ्न॑न्ति। प॒र॒मा वा ए॒षा वाक्॥ ३२॥

या दु॒न्दुभौ। प॒र॒मयै॒व वा॒चाऽव॑रां वाच॒मवरु॑न्धे। अथो॑ वा॒च
ए॒व वर्ष्म॑ यज॑मानोऽवरु॑न्धे। इन्द्रा॑य॒ वाचं॑ वद॒तेन्द्रं॑ वाजं॑
जाप॑य॒तेन्द्रो॑ वाज॑मजयि॒दित्या॑ह। ए॒ष वा ए॒तर॑हीन्द्रः। यो
यज॑ते। यज॑मान ए॒व वाज॑मुज्जयति। स॒प्तद॑श प्रव्या॒धाना॒जिं
धा॑वन्ति। स॒प्तद॑शऽ॒स्तोत्रं॑ भ॑वति। स॒प्तद॑शसप्तदश
दी॒यन्ते॥ ३३॥

स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। अर्वा॑ऽसि॒ सप्ति॑रसि॒
वा॒ज्यंसी॑त्याह। अ॒ग्निर्वा॑ अर्वा॑। वा॒युः सप्तिः॑। आ॒दि॒त्यो
वा॒जी। ए॒ताभि॑रे॒वास्मै॑ दे॒वता॑भिर्दे॒वर॑थं यु॑नक्ति। प्र॒ष्टिवा॑हि॒नं
यु॑नक्ति। प्र॒ष्टिवा॑ही वै दे॒वर॑थः। दे॒वर॑थमे॒वास्मै॑ यु॑नक्ति॥ ३४॥

वाजिनो॒ वाजं॑ धाव॒त् काष्ठां॑ गच्छ॒तेत्या॑ह। सुव॒र्गो वै लो॒कः

काष्ठा॑। सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कं य॑न्ति। सु॒व॒र्गं वा ए॒ते लो॒कं
य॑न्ति। य आ॒जिं धा॑वन्ति। प्राश्चो॑ धावन्ति। प्राडि॑व हि
सु॒व॒र्गो लो॒कः। च॒त॒सृभि॑रनु॒ मन्त्र॑यते। च॒त्वारि॒ छन्दा॑ऽसि।
छन्दा॑भिरे॒वैनान्॑त्सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॥ ३५॥

प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते। य आ॒जिं धा॑वन्ति। उदं॑ च
आव॑र्तन्ते। अ॒स्मादे॒व तेन॑ लो॒कान्न॑यन्ति। र॒थवि॑मोच॒नीयं
जु॒होति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। आ मा॒ वाज॑स्य प्रस॒वो ज॑ग॒म्यादि॒त्याह॑।
अन्नं॑ वै वाजः॑। अन्न॑मे॒वावरु॑न्धे। य॒था लो॒कं वा ए॒त उ॒ञ्ज॑यन्ति।
य आ॒जिं धा॑वन्ति॥ ३६॥

कृ॒ष्णलं॑ कृ॒ष्णलं॑ वाज॒सृद्ध्यः॑ प्रय॑च्छति। यमे॒व ते वाजं॑
लो॒कमु॒ञ्ज॑यन्ति। तं प॑रि॒क्रीया॑वरुन्धे। ए॒क॒धा ब्र॒ह्मण॑ उ॒प॑हरति।
ए॒क॒धैव॑ यज॑माने वी॒र्यं॑ दधाति। दे॒वा वा ओष॑धीष्वा॒जिम॑युः।
ता बृ॒ह॒स्पति॑रुद॑जयत्। स नी॒वारान्नि॑रवृणीत। तन्नी॒वाराणां॑
नी॒वार॒त्वम्। नै॒वारश्च॑रुर्भवति॥ ३७॥

ए॒तद्वै दे॒वानां॑ प॒रम॑मन्नम्। यन्नी॒वाराः॑। प॒रमे॑णै॒वास्मां॑
अ॒न्नाद्ये॒नाव॑रम॒न्नाद्य॑मवरुन्धे। स॒प्तद॑शशरावो भवति।
स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। क्षी॒रे भ॑वति।

रुच॑मे॒वास्मि॑न्दधाति। सु॒र्पिष्वान्भव॑ति मे॒ध्य॒त्वाय॑।
बा॒रु॒ह॒स्प॒त्यो वा ए॒ष दे॒वता॑या॥३८॥

यो वा॑ज॒पेये॑न॒ यज॑ते। बा॒रु॒ह॒स्प॒त्य ए॒ष च॒रुः।
अश्वान्त्सरि॑ष्यतः स॒सृष॑श्चाव॒ घ्राप॑यति। यमे॒व ते वाजं॑
लो॒कमु॒ज्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे। अजी॑जिपत वनस्पतय॒ इन्द्रं॑
वाजं॑ विमु॑च्यध्वमिति॒ दुन्दु॑भीन् विमु॑ञ्चति। यमे॒व ते वाजं॑
लो॒कमिन्द्रि॑यं दु॒न्दुभ॑यं उ॒ज्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे॥३९॥

अभिज॑यति वा ए॒षा वाग्दी॑यन्तेऽस्मै युनक्ति॒ गम॑यति॒ य आ॒जिं धा॑वन्ति भवति दे॒वता॑याऽष्टौ
च॥

[६]

ता॒र्प्यं यज॑मानं॒ परि॑धापयति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्।
य॒ज्ञेनै॒वैन॑ꣳ स॒मर्ध॑यति। द॒र्भ॒मयं॑ परि॑धापयति। प॒वित्रं॑
वै द॒र्भाः। पु॒नात्ये॒वैन॑म्। वाजं॑ वा ए॒षोऽव॑रुरुत्सते। यो
वा॑ज॒पये॑न॒ यज॑ते। ओष॑धयः खलु॒ वै वाजः॑। यद॒र्भ॒मयं॑
परि॑धापयति॥४०॥

वाज॒स्याव॑रुद्धौ। जाय॒ एहि॑ सु॒वो रो॒हावे॑त्या॒ह। प॒त्न्या ए॒वैष
य॒ज्ञस्या॑न्वा॒रम्भो॑ऽन॒वच्छि॑त्यै। स॒प्तद॑शार॒न्निर्यू॑पो भवति।
स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। तू॒पर॑श्चतु॒रश्रि॑र्भवति।

गौधूमं चषालम्। न वा एते ब्रीहयो न यवाः। यद्गौधूमाः॥४१॥

एवमिव हि प्रजापतिः समृद्धौ। अथो अमुमेवास्मै
लोकमन्नवन्तं करोति। वासोभिर्वेष्टयति। एष वै यजमानः।

यद्यूपः। सर्वदेवत्यं वासः। सर्वाभिरेवेनं देवताभिः समर्धयति।
अथो आक्रमणमेव तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य
लोकस्य समष्टौ। द्वादश वाजप्रसवीयानि जुहोति॥४२॥

द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेव प्रीणाति। अथो
संवत्सरमेवास्मा उपदधाति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ।
दशभिः कल्पै रोहति। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी।
प्राणानेव यथास्थानं कल्पयित्वा। सुवर्गं लोकमेति। एतावद्वै
पुरुषस्य स्वम्॥४३॥

यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तेन सह सुवर्गं लोकमेति।
सुवर्देवाः अङ्गन्मेत्याह। सुवर्गमेव लोकमेति। अमृता
अभूमेत्याह। अमृतमिव हि सुवर्गो लोकः। प्रजापतेः प्रजा
अभूमेत्याह। प्राजापत्यो वा अयं लोकः। अस्मादेव तेन
लोकात्रैति॥४४॥

समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।

आसपुटैर्घ्नन्ति। अन्नं वा इयम्। अन्नाद्येनैवैन९ समर्धयन्ति।
ऊषैर्घ्नन्ति। एते हि साक्षादन्नम्। यदूषाः। साक्षादेवैनमन्नाद्येन
समर्धयन्ति। पुरस्तात्प्रत्यञ्चं घ्नन्ति॥४५॥

पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यतै। शीरुषतो घ्नन्ति। शीरुषतो
ह्यन्नमद्यतै। दिग्भ्यो घ्नन्ति। दिग्भ्य एवास्मा अन्नाद्यमवरुन्धते।
ईश्वरो वा एष पराङ्मुदधः। यो यूप९ रोहति।
हिरण्यमध्यवरोहति। अमृतं वै हिरण्यम्। अमृत९
सुवर्गो लोकः॥४६॥

अमृतं एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठति। शतमानं भवति।
शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति।
पुष्ट्यै वा एतद्रूपम्। यदजा। त्रिः संवत्सरस्यान्यान्यशून्यरि
प्रजायते। बस्ताजिनमध्यव रोहति। पुष्ट्यामेव प्रजनने
प्रतितिष्ठति॥४७॥

परिधापयति गोधूमां जुहोति स्वं नैति प्रत्यञ्चं घ्नन्ति लोको नव च॥—————[७]

सप्तान्नहोमाञ्जुहोति। सप्त वा अन्नानि। यावन्त्येवान्नानि।
तान्येवावरुन्धे। सप्त ग्राम्या ओषधयः। सप्तरण्याः।
उभयीषामवरुद्धौ। अन्नस्यान्नस्य जुहोति। अन्नस्यान्नस्या-

वरुद्धौ। यद्वाजपेययाज्यनवरुद्धस्याश्रीयात्॥४८॥

अवरुद्धेन व्युद्धेत। सर्वस्य समवदाय जुहोति।
 अनवरुद्धस्यावरुद्धौ। औदुम्बरेण सुवेण जुहोति।
 ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
 ब्रह्मणा देवताभिर्भिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति।
 अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ॥४९॥

पुरस्तात्प्रत्यश्चमभिषिञ्चति। पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते।
 शीर्षतोऽभिषिञ्चति। शीर्षतो ह्यन्नमद्यते। आ मुखादन्वव-
 स्त्रावयति। मुखत एवास्मा अन्नाद्यं दधाति। अग्नेस्त्वा
 साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह। एष वा अग्नेः सवः।
 तेनैवैनमभिषिञ्चति। इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामी-
 त्याह॥५०॥

इन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति। बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभि-
 षिञ्चामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनमभि-
 षिञ्चति। सोमग्रहाश्चावदानीयानि चर्त्विग्भ्य उपहरन्ति।
 अमुमेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। सुराग्रहाश्चानवदानीयानि

च वाज॒सृ॒द्धः। इ॒ममे॒व तैर्लो॒कम॑न्न॒वन्तं॑ करोति। अथो॑
उ॒भयी॑ष्वे॒वाभि॑षिच्यते। वि॒मा॒थं कु॑र्वते वाज॒सृ॒तः॥५१॥

इन्द्रि॒यस्या॑व॒रुद्धौ। अ॒नि॒रु॒क्ताभिः॑ प्रा॒तः स॒व॒ने स्तु॑वते।
अ॒नि॒रु॒क्तः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। वाज॑व॒तीभि॑र्मा॒ध्यं
दि॒ने। अ॒न्नं वै वाजः॑। अ॒न्नमे॒वाव॑रु॒न्धे। शि॒पि॒वि॒ष्ट-
व॑तीभिस्तृतीयस॒व॒ने। य॒ज्ञो वै वि॑ष्णुः। प॒शवः॑ शि॒पिः। य॒ज्ञ
ए॒व प॒शुषु॑ प्र॒ति ति॑ष्ठति। बृ॒हद॑न्त्यं भवति। अ॒न्तमे॒वेन॑
श्रि॒यै ग॑मयति॥५२॥

अ॒श्री॒याद॑न्नस्यान्नस्याव॒रुद्धा॑ इन्द्र॒स्य त्वा॑ सा॒म्राज्ये॑ना॒भिषि॑श्चामीत्या॒ह वाज॑सृ॒तः शि॒पि॒स्त्रीणि॑
च॥

[८]

नृ॒षदं॑ त्वेत्या॒ह। प्र॒जा वै नृ॑न्। प्र॒जाना॑मे॒वैतेन॑ सूयते।
द्रु॒षद॑मित्या॒ह। वन॒स्पत॑यो॒ वै द्रु॑। वन॒स्पती॑नामे॒वैतेन॑ सूयते।
भु॒व॒न॒सद॑मित्या॒ह। य॒दा वै व॑सी॒यान्भ॑वति। भु॒व॒न॒मग॑न्निति
वै तमा॑हुः। भु॒व॒न॒मे॒वैतेन॑ गच्छति॥५३॥

अ॒प्सुष॑दं॒ त्वा घृ॑त॒सद॑मित्या॒ह। अ॒पामे॒वैतेन॑ घृ॒तस्य॑
सूयते। व्यो॒म॒सद॑मित्या॒ह। य॒दा वै व॑सी॒यान्भ॑वति।
व्यो॒माग॑न्निति॒ वै तमा॑हुः। व्यो॒मे॒वैतेन॑ गच्छति। पृ॒थि॒वि॒षदं॑

त्वाऽन्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेन लोकानां सूयते।
तस्माद्वाजपेययाजी न कञ्चन प्रत्यवरोहति। अपीव हि
देवतानां सूयते॥५४॥

नाकसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। नाकमगन्निति वै
तमाहुः। नाकमेवैतेन गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चजनीना इत्याह।
पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अपां रसमुद्वयसमित्याह।
अपामेवैतेन रसस्य सूयते। सूर्यरश्मिं समाभृतमित्याह
सशुक्रत्वाय॥५५॥

गच्छति सूयते नवं च॥—————[९]

इन्द्रो वृत्रं हत्वा। असुरान्पराभाव्य। सोऽमावास्यां
प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वद्युरागच्छन्। पितृन् यज्ञो-
ऽगच्छत्। तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न पुनरददुः।
तैऽब्रुवन्वरं वृणामहे। अथ वः पुनर्दास्यामः। अस्मभ्यमेव
पूर्वेद्युः क्रियाता इति॥५६॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्वद्युः क्रियते। यत्पितृभ्यः
पूर्वेद्युः करोति। पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः
प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा नम इत्याह। पितुरेवाधि

सोमपीथमवरुन्धे। न हि पिता प्रमीयमाण आहूष सोमपीथ
इति। इन्द्रियं वै सोमपीथः। इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्धे।
तेनेन्द्रियेण द्वितीयां जायामभ्यश्रुते॥५७॥

एतद्वै ब्राह्मणं पुरा वाजवश्रवसा विदामक्रन्। तस्मात्ते
द्वेद्वै जाये अभ्याक्षता। य एवं वेद। अभि द्वितीयां
जायामश्रुते। अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इत्याह।
य एव पितृणामग्निः। तं प्रीणाति। तिस्र आहुतीर्जुहोति।
त्रिर्निदधाति। षट्क्षम्पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतून्नेव प्रीणाति। तूष्णीं मेक्षणमादधाति।
अस्ति वा हि षष्ठ ऋतुर्न वा। देवान् वै पितृन्प्रीतान्। मनुष्याः
पितरोऽनु प्रपिपते। तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रिर्निदधाति।
षट्क्षम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः॥५९॥

ऋतवः खलु वै देवाः पितरः। ऋतून्नेव देवान्पितृन्प्रीणाति।
तान्प्रीतान्। मनुष्याः पितरोऽनु प्रपिपते। सकृदाच्छिन्नं
बर्हिर्भवति। सकृदिव हि पितरः। त्रिर्निदधाति। तृतीये वा
इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। पराङ्मावर्तते॥६०॥

ह्रीका हि पितरः। ओष्मणो व्यावृत उपास्ते। ऊष्मभागा हि

पितरः। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्राश्या (३) न प्राश्या (३)
मिति। यत्प्राश्रियात्। जन्यमन्नमद्यात्। प्रमायुकः स्यात्। यन्न
प्राश्रियात्। अहविः स्यात्॥६१॥

पितृभ्य आवृश्चेत। अवघ्रेयमेव। तन्नेव प्राशितं नेवाप्राशितम्।
वीरं वा वै पितरः प्रयन्तो हरन्ति। वीरं वा ददति। दशां
छिनत्ति। हरणभागा हि पितरः। पितृनेव निरवदयते। उत्तर
आयुषि लोमं छिन्दीत। पितृणां ह्येतरहि नेदीयः॥६२॥

नमस्करोति। नमस्कारो हि पितृणाम्। नमो वः पितरो
रसाय। नमो वः पितरः शुष्माय। नमो वः पितरो जीवाय।
नमो वः पितरः स्वधायै। नमो वः पितरो मन्यवै। नमो वः
पितरो घोराय। पितरो नमो वः। य एतस्मिँल्लोके स्थ॥६३॥

युष्मांस्तेऽनु। येऽस्मिँल्लोके। मां तेऽनु। य एतस्मिँल्लोके
स्थ। यूयं तेषां वसिष्ठा भूयास्त। येऽस्मिँल्लोके। अहं तेषां
वसिष्ठो भूयासमित्याह। वसिष्ठः समानानां भवति। य एवं
विद्वान्पितृभ्यः करोति। एष वै मनुष्याणां यज्ञः॥६४॥

देवानां वा इतरे यज्ञाः। तेन वा एतत्पितृलोके चरति।
यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वरः प्रमेतोः। प्राजापत्ययर्चा

पुनरैति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञेनैव सह पुनरैति।
 न प्रमायुको भवति। पितृलोके वा एतद्यजमानश्चरति।
 यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वर आर्तिमार्तोः। प्रजापतिस्त्वावेनं
 तत् उन्नैतुमर्हतीत्याहुः। यत्प्राजापत्ययर्चा पुनरैति।
 प्रजापतिरेवेनं तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥६५॥

इत्यंश्रुते पद्यन्ते पद्यन्ते पङ्क्ता ऋतवो वर्ततेऽहविः स्यान्नेदीयः स्थ यज्ञो यजमानश्चरति
 यत्पितृभ्यः करोति पञ्च च॥ [१०]

देवासुरा अग्नीषोमयोर्देवा वै यथादर्शं देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्ब्रह्मवादिनो नाग्निष्टोमो न सावित्रं
 देवस्याहं तार्प्यं सप्तान्नहोमानृषदं त्वेन्द्रो वृत्रं हत्वा दश॥१०॥

देवासुरा वाज्यैवेनं तस्माद्वाजपेययाजी देवस्याहं वाजस्यावरुद्धा इन्द्रियमेवास्मिन् ह्रीका
 हि पितरः पञ्चषष्टिः॥६५॥

देवासुरा यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः
 प्रपाठकः समाप्तः॥